

Likhet for loven – likhet for hvem?

En kritisk presentasjon av forslaget til ny rettshjelplov i NOU 2020: 5¹

Tonje Lilaas Larsen

1. Innledning

Retts hjelpssystemet er fragmentert og debatten om rettshjelpsordningen likeså. Ordningen har vært kritisert fra en rekke ulike hold, og alle aktører som fra tid til annen arbeider med rettshjelpsrelaterte spørsmål, kan trekke frem problematiske sider ved ordningen slik den er i dag. Et hovedskille for hvordan rettshjelpsordninger kan innrettes, går mellom en universell og en behovsprøvd rettshjelpsordning. Et annet skille går mellom universelle og gruppebaserte ordninger, der den gruppebaserte gir rett til rettshjelp til visse grupper, fordi disse presumtvt har et stort rettshjelpsbehov og/eller lav betalingsevne. Videre kan det tenkes ordninger som dekker alle typer rettsområder, og ordninger som dekker et utvalg rettsområder som av lovgiver anses som viktige og av stor velferdsmessig betydning. Ytterligere et skille går mellom rettshjelp i og utenfor domstolene, et skille som langt på vei sammenfaller med det som betegnes som fritt rettsråd og fri sakførsel. Det kan også trekkes skiller ut fra hvem som yter rettshjelpen – det kan være offentlige organer, frivillige organisasjoner, advokater subsidiert av det offentlige eller andre typer rettshjelpstiltak – og det kan skilles på bakgrunn av hvem som betaler for rettshjelpen. Til slutt kan det skilles mellom såkalte erkjente og ikke erkjente rettshjelpsbehov. Her trekkes skillet etter hvorvidt probleminnehaveren er klar over at problemet er rettslig, eller om vedkommende trenger hjelp til å identifisere de juridiske aspektene ved problemet. Ser vi rettshjelpssystemet som en helhet, finner vi elementer av alle disse måtene å tenke om rettshjelp på. Dette illustrerer kompleksiteten i rettshjelp som fenomen.

Det kan se ut til at lovgiver er lite bevisst på hvordan rettshjelpsordningen utformes, og hvordan den passer inn i rettssystemets helhet. Hvordan rettshjelpssystemet bør innrettes for at staten skal få mest mulig rettsikkerhet for hver krone, debatteres i liten grad offentlig. Inntil 2017 var rettshjelploven endret 27 ganger,² samtidig som en stadig lavere andel av befolkningen kvalifiserte til rettshjelp etter loven. Endringene kommer i stor

¹ Artikkelen bygger på rapporten *Tilgang til tvisteløsning og rettshjelp*, som heretter omtales som Larsen (2020).

² Hjort (2017).

grad som følge av budsjettvedtak og lobbyvirksomhet fra interesseorganisasjoner som har klart å få gjennom at akkurat deres gruppe må tilgodeses. Andre rettshjelpsordninger, som veiledning fra forvaltningen, omorganiseres og effektiviseres uten at dette settes i sammenheng med rettshjelplovens virkeområde. For eksempel foreslo forvaltningslovutvalget å fjerne adgangen til å få dekket sakskostnader etter forvaltningsloven § 36 uten å avvente resultatet av rettshjelpsutvalgets arbeid.³ Det kan stilles spørsmål ved om dette er måten en rettsikkerhetsgaranti som rettshjelpssystemet bør utformes. Bør ikke rettshjelpssystemet utformes på bakgrunn av en gjennomtenkt prioritering fra lovgiver?

Det er verdt å minne om at da rettshjelploven kom, var den en fri ordning som dekket alle rettsområder. Siden har den blitt innskrenket på grunn av høye kostnader, og det kan se ut til at det har vært mer eller mindre tilfeldig hvilke grupper og sakstyper som er tatt ut og inn av ordningen.

Da det ble nedsatt et offentlig utvalg som skulle gjennomgå ordningen, var en umiddelbar reaksjon hos en del rettshjelpere at det allerede eksisterte nok kunnskap til å vite hvilke endringer som er mest prekære. Det trengtes ikke et offentlig utvalg for å konkludere med at inntektsgrensen må justeres opp, og det er åpenbart at systemet med prioriterte og ikke-prioriterte sakstyper er for rigid. Utvalgsarbeidet bidro på den måten til å forsinke en nødvendig reform – alle vet at det ikke igangsettes endringer i en ordning som er under lupen til et offentlig utvalg. Samtidig ga opprettelsen av et utvalg håp om en helhetlig gjennomgang av rettshjelpssystemet og et forslag om en ny ordning i den endelige utredningen.

I april 2020 la rettshjelpsutvalget frem sitt forslag til ny rettshjelpslov i NOU 2020: 5. Utvalget har hatt som målsetting at rettshjelploven skal omfatte en større andel av befolkningen, og utredningen har fått tittelen *Likhet for loven – lov om støtte til rettshjelp*. Utvalget delte seg i et flertall og et mindretall. Mindretallet foreslår en omlegging av rettshjelplovens innretning og trekker i stor grad på tidligere utredningers forslag om en offentlig førstelinjetjeneste. Mandatet for utvalgets arbeid har blitt kritisert for punktet om at minst ett forslag skulle være innenfor dagens budsjettamme, det såkalte nullalternativet. Utvalget fremmet et forslag innenfor dagens budsjettamme, men var klare på at dette ikke er utvalgets anbefalte løsning. Utvalgets foretrukne forslag vil innebære en økning av kostnadene på omtrent 22 prosent. De største endringene fra dagens lov finner vi i utvalgets forslag til regler om behovsprøving og egenandeler.

I denne artikkelen presenteres først hovedtrekkene i virkeområdet for flertallets forslag til ny rettshjelpslov (punkt 2). Deretter drøftes utvalgets forslag om behovsprøving og egenandeler i lys av NOU-ens tittel, *Likhet for loven* (punkt 3). Til slutt har jeg noen betraktninger om lovforslaget (punkt 4).

³ NOU 2019: 5 s. 463.

2. Lovens foreslåtte virkeområde

Utvalgets flertall foreslår i hovedsak en videreføring av dagens system, som går ut på at staten subsidierer markedsbasert rettshjelp som ytes av advokater. Utvalget foreslår å videreføre ordningen med prioriterte og ikke-prioriterte saker. I tillegg foreslås det en omlegging av hvordan barnevernssaker behandles i domstolene, med sikte på å redusere antall rettsdager og dermed kutte kostnader.

I hovedsak foreslås dagens prioriterte saker videreført, med noen utvidelser og justeringer.⁴ Utvalgets forslag til nye prioriterte saksområder treffer til dels behovet. For eksempel er rettshjelp til vurdering av klage etter folketryktdloven et grep som er egnet til å løse saker på et tidlig stadium, og det dreier seg om saker av stor velferdsmessig betydning. De nye prioriterte områdene er imidlertid ikke tilstrekkelige til å dekke det store rettshjelpsbehovet som faller utenfor rettshjelpslovens prioriterte saker i dag.

Utvalget foreslår at adgangen til å innvilge rettshjelp utenfor de prioriterte sakstypene utvides noe. Så lenge skillet mellom prioriterte og ikke-prioriterte saker foreslås opprettholdt, er det positivt at det åpnes for en utvidet anvendelse av dispensasjonsbestemmelsen. I dagens dispensasjonsbestemmelse vektlegges det om saken har likhetstrekk med de prioriterte saksområdene. Dette begrenser i betydelig grad adgangen til å dispensere i andre typer saker enn de som allerede er prioritert. Denne formuleringen foreslås ikke videreført. Den nye dispensasjonshjemmelen angir som hovedvilkår at det må foreligge «særlige grunner», og angir tilfeller der det særlig kan være aktuelt å innvilge rettshjelp utenfor de prioriterte sakene. Det er blant annet vist til saker som er av stor betydning for søkeren, eller saker av prinsipiell betydning. De fleste vil trenge advokater til å finne frem til og anføre prinsipielle spørsmål. Det er problematisk om visse saker ikke blir gjenstand for rettsutvikling fordi probleminnehaverne ikke har anledning til å prøve de prinsipielle spørsmålene for domstolene. Det er derfor positivt at utvalget åpner for at rettshjelpsloven i større grad kan bidra til avklaring av prinsipielle spørsmål. Når skillet mellom prioriterte og ikke-prioriterte saker opprettholdes, vil dekningen av rettshjelpsbehovet langt på vei avhenge av hvordan unntaksbestemmelsen anvendes.

Etter den foreslåtte formålsbestemmelsen skal den nye rettshjelpsloven «legge til rette for at alle får mulighet til å identifisere og ivareta sine rettslige interesser», og utvalget har som mål at den nye loven skal bidra til at flere saker løses på et tidligere stadium. Å inkludere bistand til å «identifisere» rettshjelpsbehov kan forstås som en anerkjennelse av at det eksisterer ikke-erkjente rettshjelpsbehov, og at disse kan utgjøre et rettssikkerhetsproblem.⁵ Å gjennomføre denne målsettingen vil imidlertid kreve en større og mer grunnleggende omlegging av rettshjelpsordningen enn det som foreslås i utredningen. Når loven legger opp til at den enkelte oppsøker en advokat for å få rettshjelp, kommer ordningen i spill først når et juridisk problem er identifisert. De færreste kontakter en advokat om de ikke vet at det er juss de trenger hjelp med.

⁴ For en oppsummering av disse, se Larsen (2020) side 76–77.

⁵ For mer om erkjente og ikke-erkjente rettshjelpsbehov, se Johnsen (1987) s. 384 og Larsen (2020) s. 9.

Utvalget har vurdert rettshjelp i saker om straffegjennomføring særskilt, men det foreslås ingen lovfestet rett til rettshjelp i straffegjennomføringssaker. Jussbuss gjennomførte i 2018 en rettshjelpsundersøkelse blant fanger. Undersøkelsen fant at det eksisterte et stort udekket rettshjelpsbehov i fangebefolkningen, og at fengsels situasjonen i seg selv økte behovet for rettshjelp.⁶ Utvalget foreslår at det skal etableres «en ordning som sikrer innsatte bedre rettshjelp enn i dag»,⁷ og at det settes av midler til en spesiell advokatordning i fengsler. Gjennom ordningen skal noen advokater kunne få «betalt for å jobbe en viss andel av tiden med rettshjelp i saker knyttet til straffegjennomføring».⁸ Hvordan dette skal gjennomføres, er ikke nærmere forklart, annet enn at arbeidet kan settes i sammenheng med tilsynsrådenes virksomhet. Tilsynsrådene har imidlertid mottatt alvorlig kritikk for blant annet uklart mandat og manglende systematikk, ansvar og oppfølging.⁹ Regjeringen fremmet høsten 2020 forslag om nye regler for tilsynsrådene for kriminalomsorgen.¹⁰ Forslaget bygger i hovedsak på en utredning professor Eivind Smith gjorde på oppdrag fra Justis- og beredskapsdepartementet våren 2020. Smith foreslo en helt ny tilsynsordning med tre fast ansatte medlemmer i et nasjonalt tilsynsråd og krav om at leder og nestleder må oppfylle de samme krav som stilles for å bli dommer, og med et klarere mandat. Tilsynsrådet skal etter Smiths forslag avgi årsrapporter til departementet og skal kunne fremme særskilte meldinger på bakgrunn av enkeltsaker.¹¹ Frem til en ny tilsynsordning er på plass, bør ikke andre rettssikkerhetsordninger tillegges tilsynsrådets ansvarsområde. Dette vil igjen være et eksempel på manglende helhetlig tenkning i utformingen av rettshjelpssystemet. Dersom utvalgets foreslåtte ordning med rettshjelp i fengsler skal innføres, bør det klargjøres hvordan og på hvilket grunnlag advokater skal rekrutteres til ordningen, fordeling av advokater i de ulike regionene, hvordan tilgjengeligheten skal sikres, og hvordan midlene skal fordeles i løpet av året.

Utvalget foreslår videre at det etableres en chat-tjeneste med digital rådgivning. Det utdypes ikke nærmere hvordan denne skal utformes, hvem som skal drifte den, og hva slags råd en kan få fra denne tjenesten. En digitalisert rådgivningstjeneste kan være interessant i lys av det store behovet for rådgivning på et tidlig stadium.¹² Også visse former for tvisteløsning kan antakelig gjennomføres ved bruk av digitale hjelpemidler. Samtidig er det avgjørende at rettsråd er tilgjengelige også for den delen av befolkningen som mangler digital kompetanse.

Reguleringen av rettshjelp til saker uten behovsprøving foreslås flyttet ut av rettshjelpsloven og over i særlovgivningen. Begrunnelsen er blant annet å tydeliggjøre hvordan rettshjelpsmidlene i de behovsprøvde sakene brukes. Dette kan bidra til et mindre over-

⁶ For mer om behovet for rettshjelp blant straffedømte, se «Rettskjemp til fanger», Larsen og Hannon (2018).

⁷ NOU 2020: 5 s. 220.

⁸ NOU 2020: 5 s. 224.

⁹ Dette er dokumentert bl.a. gjennom flere artikler i Bergens Tidende.

¹⁰ Regjeringen (2020b).

¹¹ Regjeringen (2020b).

¹² Antall saker som behandles av de studentdrevne rettshjelpstiltakene, samt Advokatforeningens advokatvakter, viser at det er et stort behov for rådgivning på et tidlig stadium, og at mange saker kan løses med relativt liten innsats. Se mer om dette i Larsen (2020) s. 75.

siktlig rettshjelpssystem, men også gjøre helheten innenfor hver sektor mer oversiktlig ved at ansvaret for rettshjelpen og utformingen av reglene i særlovgivningen knyttes sammen. Samtidig innebærer det en åpning for at de enkelte sektorene vedtar endringer i rettshjelpstilgangen uten at det ses i sammenheng med rettssystemet ellers. Rettshjelpsfeltet er allerede fragmentert. Utvalgets forslag vil kunne bidra til en ytterligere fragmentering. En mulig konsekvens er at rettshjelpsdebatten vil begrense seg til de saksområdene som er underlagt behovsprøving i rettshjelploven, og at rettshjelp i saker om for eksempel barnevern og strafferett overhodet ikke vil bli en del av diskusjonen, til tross for at dette utgjør store utgiftsposter. Det finnes saker med stor velferdsmessig betydning uansett saksområde, og derfor er enhver diskusjon tjent med at utgiftspostene inkluderes i diskusjonen, uavhengig av hvilken sektor de hører til.

3. Behovsprøving og egenandeler

Utvalget foreslår nye kriterier for behovsprøving. Den økonomiske behovsprøvingen skal ta utgangspunkt i et beregningsgrunnlag som tar hensyn til inntekt, formue, gjeldsbyrde og forsørgerbyrde, på den måten at løpende utgifter til å betjene gjeld og forsørge barn gir et fratrukk. Det skilles også mellom boligformue og annen formue. Inntektsgrensen foreslås hevet til et beregningsgrunnlag på fem ganger folketrygdens grunnbeløp (G), slik at grensene automatisk justeres i samsvar med den økonomiske utviklingen ellers i samfunnet. De foreslåtte endringene i behovsprøvkriteriene har i mange år vært etterspurt av ulike rettshjelpsaktører, deriblant Jussbuss, og vil medføre at en større del av befolkningen kvalifiserer til behovsprøvd rettshjelp.

Samtidig foreslår utvalget at rettshjelpsmottakeren skal betale en høyere andel av rettshjelpsutgiftene selv. Egenandelen skal beregnes som en funksjon av beregningsgrunnlaget og spenner fra 5 prosent til 75 prosent av rettshjelpsutgiftene, avhengig av rettshjelpsmottakerens betalingsevne. Rettshjelpsutgiftene skal inkludere alle utgifter tilknyttet saken, herunder utgifter til tolk og sakkyndig. Det foreslås ikke noe tak på egenandelene. Til forskjell fra dagens ordning skal alle betale egenandel, også mottakere med lavere inntekt enn 1 G. I dagens ordning er det advokaten som skal kreve inn egenandelen, og mange advokater rapporterer om at de ofte ikke får dekket egenandelen. På bakgrunn av dette foreslår utvalget at Statens innkrevingsentral (SI) skal overta ansvaret for å kreve inn egenandelen.

De foreslåtte egenandelsbestemmelsene kan gjøre rettshjelpen mindre tilgjengelig for mange som har rett til støtte til rettshjelp. Høye egenandeler kan gjøre det dyrt å benytte seg av rettshjelp. Ettersom det ikke foreslås noe tak på egenandelene, gjelder dette særlig i krevende saker. Det er uheldig om rettshjelploven først og fremst kan benyttes i «kurante» saker. Et alternativ er å innføre graderte tak på egenandelene.

I drøftelsen av egenandeler tar utvalget utgangspunkt i situasjonen der tvisten står mellom to omtrent likestilte parter, men hvor den ene partens inntekt er rett under inntektsgrensen og den andres er rett over, den såkalte «terskeeffekten». Det er positivt at utvalget søker å unngå forskjellsbehandlingen som følger av terskeeffekten, men det bør

i tillegg etterstrebes en større grad av likhet i situasjoner der partene i utgangspunktet er mer ulikt stilt. For eksempel er det antatt at en arbeidsgiver har helt andre ressurser enn en arbeidstaker i en tvist om gyldigheten av en oppsigelse, og at huseier presumtivt stiller sterkere økonomisk enn en leietaker. I begge disse sakstypene foreslås det at rettshjelpsmottakeren skal betale egenandel.

Utvalget bygger sine forslag om egenandel på en undersøkelse som fant at de som faller inn under rettshjelpsordningen, er overrepresentert i saker for domstolene. Undersøkelsen det vises til, ser ut til å sammenligne nokså like inntektsgrupper, eksempelvis ale-neboende rett over og rett under inntektsgrensen. Undersøkelsen belyser altså ikke hvor villig høyinntektsgruppen er til å gå til sak, i forhold til gruppene med lav inntekt. Utvalgets undersøkelse kan dermed like gjerne sees som et uttrykk for at de gruppene i utvalget som ikke får rettshjelp, ikke anser det som en reell mulighet å gå til domstolene. At en gitt inntektsgruppe som mottar fri rettshjelp, oftere anlegger søksmål enn den samme inntektsgruppen uten fri rettshjelp, bør ikke være overraskende. At vurderingen tar utgangspunkt i to nesten likestilte parter rett utenfor og rett innenfor ordningen, er egnet til å vurdere likhet for loven mellom nokså like grupper, men sier ikke noe om hvordan rettshjelploven kan bidra til likestilling mellom parter hvor det i utgangspunktet er større forskjeller.

Rettshjelpsmottakeren skal etter forslaget også betale egenandel i saker der en presumtivt svak part har staten som motpart, som i saker etter folketrygdloven og sosialtjenesteloven. Rettshjelp trekkes frem som et prosessdrivende forhold på borgerens side, uten at de statlige aktørenes i prinsippet ubegrensede tilgang til rettshjelp vektlegges.

I rapporten *Tilgang til tvisteløsning og rettshjelp* ble forholdet mellom sakskostnader og inntekt undersøkt. Sakskostnadene som risikeres idømt for en én- eller todagers sak i tingretten, tilsvarende 46 prosent av en gjennomsnittshusholdnings årsinntekt.¹³ På denne bakgrunn kunne det vært interessant å se en større undersøkelse av hvem som anlegger saker for domstolene, fordelt etter inntektsgrupper.

For å oppnå en større grad av likhet mellom parter der det i utgangspunktet er stor ulikhet, bør rettshjelpsmottakerens egenandel tilpasses motpartens økonomi. Der motparten er en statlig aktør eller har en inntekt som langt overstiger grensen for behovsprøvd rettshjelp, bør rettshjelpsmottakerens egenandel reduseres. Videre er forslaget om at utgifter til tolk i konferanser mellom klient og advokat skal inngå i beregningen av egenandelen, egnet til å sementere forskjellen mellom borgere som har norsk som morsmål, og borgere med andre morsmål. Når rettsspråket er norsk, har bruk av tolk stor betydning for en parts mulighet til å presentere sin sak for advokaten. Utgifter til tolk bør holdes utenfor beregningen av egenandelen.

Egenandelen skal beregnes etter en utregningsmodell som forutsetter et digitalt utregningsverktøy. Utregningsverktøyet bør være tilgjengelig for den enkelte, slik at det er mulig å beregne hva egenandelen i en sak kan komme til å bli, dersom en velger å gå videre med saken. Det bør også tas stilling til hvordan egenandelen skal beregnes i saker der det nettopp er søkerens økonomiske situasjon som er det omtvistede temaet, for eksempel i saker om lønnsinndrivelse og gjeldsordning og i sosialsaker.

¹³ Larsen (2020) s. 24.

Drøftelsene av forslaget om å gi Statens innkrevingsentral ansvaret for å kreve inn egenandelen, tar utgangspunkt i statens og advokatenes ståsted. Statens innkrevingsentral er ansett som en «krevende» kreditor for mennesker med svak økonomi, både på grunn av høye renter og på grunn av manglende forhandlingsrom sammenlignet med private kreditorer. De studentdrevne rettshjelpstiltakene har på bakgrunn av dette vært negative til at egenandelinnkrevingen skal ligge hos Statens innkrevingsentral.

For å sikre at egenandelen faktisk blir betalt, foreslår utvalget at det stilles krav om at utestående egenandeler betales før det kan innvilges rettshjelp i senere saker. Utvalget ser ut til å mene at likhet for loven innebærer at det ikke skal lønne seg ikke å betale egenandelen, og at den som ikke har betalt egenandelen fra forrige sak, ikke skal stilles bedre enn den som har betalt. Denne tankegangen mangler forståelse for de årsakene som for noen gjør det vanskelig å betale egenandelene. Dermed mangler en viss forståelse også for de forskjellene som ligger til grunn for hele ideen om at det trengs en rettshjelpslov, nemlig at befolkningen reelt sett stiller ulikt, og at det trengs en lov som utjevner disse forskjellene i møte med rettsystemet. Utvalgets løsning med egenandel kan medføre at et legitimt rettshjelpsbehov ikke kan dekkes på grunn av økonomiske forhold, til tross for at parten i utgangspunktet har rett til rettshjelp etter rettshjelploven. Det er betenkelig i et rettsikkerhetsperspektiv og i strid med rettshjelplovens formålsbestemmelse. Manglende betaling av egenandel er ikke nødvendigvis et uttrykk for manglende betalingsvilje. Det kan like gjerne være et uttrykk for manglende betalingsevne. Dette burde fått en større plass i en utredning med «Likhets for loven» som tittel.

4. Avslutning

Resultatet av utvalgets system med behovsprøving og egenandeler er at en større del av befolkningen faller innenfor rettshjelpsordningen, men at færre får dekket utgiftene sine fullt ut. Dette er et ønsket resultat, som bygger på en toleddet vurdering. For det første vurderes det som nyttig at flere får litt hjelp, enn at færre får mye hjelp. For det andre bygger det på en antakelse om at rettshjelp er en prosessdrivende faktor, som medfører at flere søksmål anlegges av mennesker som mottar rettshjelp, og at egenandelen vil bidra til å dempe lysten til å ta ut søksmål. Dette er for så vidt legitime vurderinger. Det er imidlertid viktig å være observant på at det er nettopp disse vurderingene som ligger til grunn for mye av utvalgets arbeid. For å få et helhetlig rettshjelps-system der lovgiver er bevisst sine egne prioriteringer, er det nødvendig at disse prioriteringene diskuteres åpent.

«Likhets for loven» er et menneskerettslig prinsipp, men også en honnørfrase som ofte benyttes uten en konkret tanke om hvem som skal stilles likt. Rettsikkerhetsdebatten i 70-, 80- og 90-årene tok opp samme tematikk, og begrepet «rettsikkerhet» kan favne en rekke motstridende interesser.¹⁴ Denne artikkelen har søkt å belyse at lovgiver i liten grad har vært bevisst på helheten i rettshjelps-systemet – og rettshjelplovens plass i dette systemet. På samme måte har artikkelen hevdet at rettshjelpsutvalget har vært lite bevisst på hvem de tar sikte på å skape likhet mellom, når de tar mål av seg å sikre «likhet for loven».

¹⁴ Larsen (2020) s. 6.

Til tross for et bredt mandat gir ikke rettshjelpsutvalgets utredning en tilstrekkelig helhetlig tilnærming til rettshjelps-spørsmålet. Mange interessegrupper savner at deres gruppe er ivaretatt i utkastet til ny lov.¹⁵ Dette aktualiserer spørsmålet om en helhetlig tilnærming og kan tyde på at det kan være behov for å vurdere en mer universell ordning. Den fragmenterte måten å tenke rundt rettshjelp på, bidrar til at idealet om likhet for loven blir vanskelig å følge opp. Det trengs en klar idé om hvem loven skal bli likere for, med de lovendringene som foreslås, og en åpen diskusjon om hvem som ikke får ta del denne i likestillingen. Likhets for loven må sikres med et bredt perspektiv. Det trengs antakelig både mer penger til rettshjelp og et klarere blikk for hva det er som gjør at loven slår ulikt ut i dag.

Referanser

- Hjort (2017) Hjort, Jens Johan. «Vil ha fri rettshjelp som valgkamptema». *Advokatbladet*, 18. april 2017. <https://www.advokatbladet.no/vil-ha-frirettshjelp-som-valgkamp-tema/111246>
Hentet 25.08.2020.
- Johnsen (1987) Johnsen, Jon T. *Retten til juridisk bistand. En rettspolitisk studie*, Oslo: Tano, 1987.
- Larsen og Hannon (2019) Larsen, Tonje Lilaas og Louise Sandaker Hannon. «Rettshjelp til fanger. Jussbuss' rettshjelpsundersøkelse i Ullersmo fengsel høsten 2018», *Jussbuss stensilserie* nr. 144, 2019. <https://foreninger.uio.no/jussbuss/Nyhetsark/iv/rettshjelp-til-fanger.pdf>
Hentet 07.02.2021.
- Larsen (2020) Larsen, Tonje Lilaas. «Tilgang til tvisteløsning og rettshjelp. Rettsikkerhet 2020». Juristforbundet. <https://juristforbundet.no/globalassets/dokumenter/arrangement/rettsikkerhetskonferansen/tilgang-til-tvistelosning-og-rettshjelp.-rettsikkerhetsrapport-2020.pdf>
Hentet 07.02.2021.
- NOU 2019: 5 *Ny forvaltningslov. Lov om saksbehandlingen i offentlig forvaltning (forvaltningsloven)*.
- NOU 2020: 5 *Likhets for loven. Lov om støtte til rettshjelp (rettshjelploven)*.
- Regjeringen (2020a) Regjeringen, «Høringssvar». <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing---rettshjelpsutvalgets-utredning-nou-20205/id2705307/?expand=horingssvar&lastvisited=2a9a5f40-57c7-4135-97c4-b017ac773abd>
Hentet 07.02.2021.
- Regjeringen (2020b) «Forslag til nye regler om tilsynsråd for Kriminalomsorgen». <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-forslag-til-nye-regler-om-tilsynsrad-for-kriminalomsorgen/id2785338/?expand=horingssvar>
Hentet 07.02.2020.

¹⁵ Se for eksempel høringssvar fra Dixie ressurscenter mot voldtekt, Caritas og Funksjonshemmedes fellesorganisasjon. Regjeringen (2020a).